

LIBRIS

We know
books

MUNCA
ACTORULUI CU
SINE ÎNSUȘI
VOL. II

KONSTANTIN
STANISLAVSKI

Ediția a II-a

Traducere din limba rusă și note de
RALUCA RĂDULESCU

Răspuns lui Stanislavski
JERZY GROTOWSKI

NEMIRA

Cuprins

<i>Nota traducătorului</i>	5
I. Trecerea la întrupare	9
II. Dezvoltarea expresivității corpului	14
III. Vocea și vorbirea	60
IV. Perspectiva artistului și a rolului	179
V. Tempo-ritmul	191
VI. Succesiunea logică	274
VII. Caracterul	289
VIII. Autocontrolul și finalizarea	328
IX. Farmecul și atracția scenică	341
X. Etica și disciplina	345
XI. Starea scenică	395
XII. [Discuții finale]	452
ANEXE	
I. Materiale suplimentare la volumul al doilea	479
II. Materiale pentru predarea „sistemului”	547
<i>Răspuns lui Stanislavski de JERZY GROTOWSKI</i>	695

I. Trecerea la întrupare

...anul 19...

Ne-am dat seama că lecția de astăzi nu era una obișnuită, ci una specială, în primul rând, pentru că intrarea în sala de teatru și intrarea pe scenă erau închise și, în al doilea rând, pentru că Ivan Platonovici se tot agita mereu, intra și ieșea în mare viteză din sală, închizând cu grijă ușa după el. Era clar că se pregătea ceva în spatele ușilor închise. În al treilea rând, era ceva neobișnuit că pe holul unde trebuia să așteptăm apăruseră niște fețe străine, necunoscute nouă.

Printre elevi deja circulau zvonuri. Se presupunea că erau profesori noi pentru cele mai fantastice materii inexistente.

Până la urmă, misterioasele uși s-au deschis și a apărut Rahmanov, care ne-a invitat pe toți să intrăm.

Sala de spectacol a școlii era decorată, într-o oarecare măsură, după gustul dragului nostru Ivan Platonovici.

Un rând întreg de scaune era rezervat musafirilor și împodobit cu mici stegulețe de aceeași culoare și aceeași formă, la fel ca cele care atârnav pe peretele din stânga. Doar că erau diferite inscripțiile de pe ele.

Pe noile stegulețe am citit: *canto, impostarea vocii, dicție, regulile de vorbire, tempo-ritmul, plastica, dansul, gimnastica, scrima, acrobația.*

– Oho! am zis noi. Toate acestea trebuie parcurse!!!

În scurt timp a intrat Arkadi Nikolaevici, care i-a salutat pe noii noștri profesori, iar apoi ne-a ținut un scurt discurs, pe care eu l-am stenografiat aproape cuvânt cu cuvânt.

– Familia noastră de la școală, a spus el, s-a completat cu un grup întreg de oameni talentați, care au acceptat cu amabilitate să își împartă cu voi experiența și cunoștințele.

Neobositul Ivan Platonovici a pregătit o nouă demonstrație pedagogică, pentru a vă întipări în minte această zi memorabilă.

Toate acestea înseamnă că am ajuns la o nouă și importantă etapă a programei noastre.

Până acum ne-am ocupat de latura interioară a artei noastre și de psihotehnica ei.

Începând de astăzi, ne vom ocupa de aparatul nostru corporal de întrupare și de tehnica lui exterioară, fizică. În arta noastră i se acordă un rol de o importanță cu totul și cu totul excepțională: acela de a transforma viața creatoare *invizibilă* a artistului într-una *vizibilă*.

Întruparea exterioară este importantă în măsura în care ea redă „viața interioară a spiritului omenesc“.

V-am vorbit mult despre trăire, dar nu v-am spus încă nici a suta parte din ceea ce veți ajunge să aflați din propria voastră experiență, când vom ajunge să vorbim despre intuiție și inconștient.

Trebuie să știți că acest domeniu din care vă veți extrage materialul, mijloacele și tehnica trăirii este nelimitat și imposibil de evaluat.

La rândul lor, nici procedeele prin care va trebui să întrupați trăirea inconștientă nu pot fi evaluate. Nu de puține ori, și ele trebuie să se materializeze inconștient și intuitiv.

Această muncă îi este inaccesibilă conștientului, ea fiind în puterea naturii. Natura este cel mai bun creator, artist și tehnician. Doar ea stăpânește perfect atât aparatul creator interior, cât și pe cel exterior al trăirii și al întrupării. Natura este singura capabilă să întrupeze cele mai subtile sentimente *imateriale* [cu ajutorul]¹ *materiei* brute, care este aparatul nostru vocal și corporal de întrupare.

Și totuși, în această muncă extrem de dificilă trebuie să venim în ajutorul naturii noastre creatoare. Ajutorul constă în a nu deforma, ci, din contră, în a duce la o perfecțiune firească ceea ce am primit chiar de la natură. Cu alte cuvinte, trebuie să ne dezvoltăm și să ne pregătim cât de bine se poate aparatul corporal pentru întrupare, astfel încât toate părțile lui componente să corespundă scopului pe care i l-a predestinat natura.

Vocea și corpul artistului trebuie educate pornind chiar de la natură, ceea ce presupune o muncă susținută, îndelungată și sistematică, la care vă invit chiar începând de astăzi. Dacă acest lucru nu se va întâmpla așa, atunci aparatul vostru corporal de întrupare va fi prea necizelat pentru munca delicată ce îi este predestinată.

¹ Cum acest volum nu a fost finalizat de Stanislavski, apar cuvinte trecute în paranteze pătrate, adăugate ulterior pentru a da coerență frazei.

Așa cum nu poți reda subtilitatea lui Chopin la trombon, exact așa nu poți exprima nici cele mai fine sentimente inconștiente cu ajutorul unui aparat corporal de întrupare necizelat, mai ales dacă falsează, ca instrumentele muzicale dezacordate.

Cu un corp nepregătit nu poți reda creația inconștientă a naturii, exact așa cum nu poți interpreta *Simfonia a IX-a* a lui Beethoven la instrumente dezacordate.

Cu cât talentul este mai mare și creația mai fină, cu atât este nevoie de mai multă tehnică și pregătire.

Așadar, dezvoltati-vă și supuneți-vă corpul ordinelor creatoare interioare ale naturii...

Când și-a terminat discursul, Arkadi Nikolaevici și-a prezentat profesorilor toți elevii, nu numai cu numele, patronimul și prenumele, dar și ca artiști, adică ne-a pus pe fiecare dintre noi să ne jucăm propriul fragment.

Eu a trebuit să joc din nou o parte din scena cu Othello.

Cum am jucat? Prost, pentru că m-am arătat *pe mine* în rol, adică m-am gândit numai la voce, la corp, la mișcări. După cum se știe, efortul de a fi frumos nu face decât să conecteze mușchii între ei și să îi încordeze. Și fiecare încordare nu este altceva decât o piedică. Ea strângulează vocea și încurcă mișcările.

După vizionarea momentelor noastre, Arkadi Nikolaevici le-a propus noilor profesori să ne pună să facem ceea ce i se va părea necesar fiecăruia dintre ei pentru a ne cunoaște și mai bine calitățile și defectele artistice.

Atunci a început un adevărat bâlci, care m-a făcut din nou să îmi pierd încrederea în mine.

Pentru verificarea ritmicității, am parcurs diferite valori și durate, adică note întregi, pătrimi, optimi etc., sincope, trioleti și așa mai departe.

Era imposibil să nu izbucnești în hohote când vedeai figura uriașului și blajinului Pușcin, cu o expresie tragic-profund-gânditoare, măsurând cu pași imenși scena mică, de pe care se scosese mobilierul, fără să fie în tact și fără să țină ritmul. Confundase mușchii între ei și de aceea se clătina în toate părțile de parcă era beat.

Iar Umnovâh și Dâmkova sunt ibsenienii noștri! Ei nu au încetat să comunice cu ei înșiși pe toată durata exercițiului. A fost foarte haios.

Apoi ne-au pus pe fiecare pe rând să intrăm pe scenă din culise, să ne apropiem de o doamnă, să facem o plecăciune și, când făcea ea o reverență, să îi sărutăm mâna întinsă. Părea o temă simplă, dar nu mai spun ce-a ieșit, mai ales când Pușcin, Umnovâh și Viunțov și-au demonstrat calitățile de oameni de lume! Nici prin cap nu mi-ar fi trecut că sunt atât de stângaci.

Și nu numai ei, dar chiar și specialiștii în exteriorizare, Veselovski și Govorkov, au fost la limita comicului.

Și eu... am provocat zâmbete, iar asta m-a distrus.

Este uimitor cum cadrul luminat al oglinzii scenei scoate în evidență și amplifică imperfecțiunile și tot ce e caraghios în om. Actorul care stă pe scenă este examinat cu o lupă care mărește de foarte multe ori ceea ce în viață trece neobservat.

Nu trebuie să uităm toate aceste lucruri. Pentru ele trebuie să fim pregătiți.

II. Dezvoltarea expresivității corpului

1. [GIMNASTICA, ACROBAȚIA, DANSUL ȘI ALTELE]

....anul 19...

Astăzi ni s-a permis accesul în încăperea misterioasă, aflată la capătul coridorului și unde înainte nu avea nimeni voie să intre. Circulă zvonul că acolo o să fie *muzeul școlii*, care va fi în același timp și *sala de întâlnire* a noastră, a elevilor. Se intenționează să fie expusă aici o colecție de fotografii și reproduceri cu cele mai mari opere de artă ale lumii. Înconjuțați de ele în cea mai mare parte a timpului petrecut la școală, ne vom obișnui cu frumosul.

Se mai spune și că, în afară de acest muzeu clasic, de care artistul are nevoie, urmează să se creeze, pentru contrast, și un mic muzeu nonformal. Acolo, printre altele, va fi adunată o colecție de fotografii cu actori în costumele de teatru cele mai clișeizate, cu machiaje și atitudini ce trebuie evitate pe scenă. Această colecție va fi instalată alături, în biroul lui Ivan Platonovici. În cea mai mare parte a timpului, ea va fi acoperită cu o draperie

și doar în cazuri excepționale li se va arăta elevilor în scop pedagogic, pentru a vedea cum nu trebuie să facă.

Toate sunt noi găselnițe ale neobositului Ivan Platonovici.

Dar se pare că muzeul nu va fi gata prea curând, pentru că în acea încăpere misterioasă am găsit un haos total. Lucruri bune, statui de ipsos, statuete, câteva tablouri, mobilier din epoca împăraților Alexandru și Nicolae¹, un dulap cu ediții extraordinare ale unor cărți despre costum. Multe fotografii, cu și fără ramă, zăceau sau erau sprijinite în dezordine pe scaune, dar și pe ferestre, pe mese, pe pian, pe jos. Câteva erau deja atârinate pe pereți. În două colțuri ale camerei stătea rezemat de pereți un întreg arsenal de spade, săbii, pumnale, măști și plastroane pentru scrimă, mănuși de box. Asta însemna că ni se pregătea o serie de noi cursuri de cultură fizică a corpului.

Încă un amănunt demn de luat în seamă: pe perete atârna un anunț unde erau notate zilele și orele de vizitare a muzeelor, a galeriilor de artă etc. din Moscova. Din observațiile făcute cu creionul pe acest anunț, eu am tras concluzia că ni se pregătea un tur bine organizat al obiectivelor de interes din oraș. Aceste excursii, după cum se vedea din programul respectiv, aveau să fie ghidate de oameni cu experiență, care ne vor ține o serie de prelegeri adaptate temelor artei noastre.

Dragul de Ivan Platonovici! Cât de multe face el pentru noi și cât de puțin îl apreciem noi!

¹ În perioada 1801-1917, toți împărații Imperiului Rus s-au numit fie Alexandru, fie Nicolae, dar autorul nu face precizarea la care dintre ei se referă: Alexandru I (1801-1825), Alexandru al II-lea (1855-1881), Alexandru al III-lea (1881-1894), Nicolae I (1825-1855), Nicolae al II-lea (1894-1917).

Astăzi, cred că a venit pentru prima dată la ora noastră de gimnastică suedeză Arkadi Nikolaevici și a vorbit mult cu noi. Ce era mai important am stenografiat.

Iată ce ne-a explicat:

– Oamenii nu știu să își folosească aparatul fizic pe care l-au primit de la natură. Și mai mult decât atât: ei nu știu nici măcar să îl păstreze în bună stare, nu știu să îl dezvolte. Mușchii, scheletul diform, respirația neexersată sunt fenomene obișnuite în viața noastră. Toate sunt rezultate ale educației și ale folosirii aparatului corporal fără pricepere. De aceea nu surprinde pe nimeni faptul că activitatea ce i-a fost predestinată de natură este făcută prost.

Din același motiv se întâmplă să întâlnești la tot pasul corpuri disproporționate, în loc de exerciții de îndreptare.

Multe dintre aceste defecte pot fi parțial sau complet corectate. Dar oamenii nu se folosesc întotdeauna de aceste posibilități. De ce? Defectele fizice în viața obișnuită trec neobservate. Ele au devenit pentru noi fenomene normale, obișnuite.

În schimb, pe scenă, multe dintre defectele noastre exterioare devin intolerabile. În teatru, actorul este privit de mii de ochi prin binoclu, ceea ce îl obligă pe artist să etaleze un corp sănătos, frumos, iar mișcărilor lui să fie plastice și armonioase. Gimnastica pe care o faceți voi de mai bine de jumătate de an vă va ajuta să vă însănătoșiți și să vă corectați aparatul exterior al întrupării.

În această direcție s-au făcut deja multe. Cu ajutorul exercițiilor sistematice, zilnice, ați atins cei mai importanți centri ai sistemului muscular, care sunt exersați de viața însăși, sau ați mers până la aceia care vi se atrofiaseră. Pe scurt, munca

pe care ați făcut-o a stimulat nu numai centrii mari, obișnuite ai mișcării, ci și pe cei mai fini, pe care îi folosim mai rar. Dacă nu sunt puși la lucru, așa cum au nevoie, sunt gata să înțepească și să se atrofieze. Stimulându-i, i-ați făcut să cunoască noi senzații, noi mișcări, noi posibilități, mai expresive, mai fine, pe care înainte nu le știau.

Prin toate acestea, aparatul vostru fizic devine mai mobil, mai flexibil, mai expresiv, mai sensibil și începe să reacționeze mai bine la stimuli.

A venit timpul să treceți la o altă activitate importantă, pe care va trebui să o faceți la orele de gimnastică.

După o clipă de pauză, Arkadi Nikolaevici ne-a întrebat:

– Vă place constituția corpului acrobaților, a atleților și a luptătorilor de la circ? Căci, după părerea mea, nu există nimic mai urât decât un om cu umeri foarte lați, cu umflături pe tot corpul din cauza mușchilor dezvoltați peste măsură, dar nu acolo unde ar trebui pentru a avea proporții frumoase. I-ați văzut vreodată pe acești atleți în fracurile pe care le îmbracă după ce și-au terminat numărul, pentru a ieși în suita directorului circului, care prezintă o frumusețe de armăsar dresat? Oare aceste siluete comice nu vă amintesc de purtătorii de torțe de la o procesiune funebă?! Ce-ar fi dacă aceste corpuri diforme s-ar îmbrăca în costume medievale venețiene, mulate pe corp, sau în hainele strâmte din secolul al XVIII-lea¹? Cât de caraghioase ar fi matahalele respective în acele haine!

¹ Face referire la un tip de jachetă strâmtă, care pune în evidență silueta și talia, purtată în secolele al XVI-XVII-lea, în special în Anglia, și numită *jerkin*.

Nu este treaba mea să judec în ce măsură este necesară în sport o asemenea cultură fizică. Obligația mea este să vă previn că o asemenea diformitate fizică este inadmisibilă. Noi avem nevoie de corpuri puternice, tari, bine dezvoltate, proporționate și construite, fără excese artificiale. Sper ca gimnastica să vă corecteze corpurile, nu să le urâtească.

Acum voi vă aflați într-un moment de răscruce. Încotro să o luați? În direcția dezvoltării musculaturii pentru sport sau să vă adaptați la nevoile artei noastre? Cu siguranță trebuie să vă îndrumăm pe acest drum. Iată scopul pentru care am venit eu astăzi aici.

Să țineți minte! Noi prezentăm la ora de gimnastică și cerințele sculpturale. Asemenea sculptorului care caută proporțiile corecte, frumoase și potrivirea între părțile componente ale statuilor pe care le creează, profesorul de gimnastică trebuie să ajungă la același rezultat cu corpul uman. Constituții ideale nu există. Ele trebuie create, lucrate. Pentru asta, este necesar mai întâi de toate să analizăm bine corpul și să înțelegem proporțiile părților sale componente. Înțelegându-i defectele, trebuie să le corectăm, să dezvoltăm mai bine ceea ce nu a fost dus până la capăt de natură și să păstrăm ceea ce i-a ieșit foarte bine. Astfel, de exemplu, unii au umeri prea înguști și pieptul, prea plat. Trebuie să lucrăm pentru a dezvolta mușchii umerilor și ai toracelui. Alții, din contră, au umerii prea lați și pieptul bombat. Pentru ce să dezvoltăm și mai mult aceste defecte prin exerciții? Nu este mai bine să îi lăsăm în pace și să ne concentrăm toată atenția asupra picioarelor, dacă sunt prea subțiri? Dezvoltându-le musculatura, se poate ca ele să capete forma dorită.

Pentru atingerea scopului propus, exercițiile sportive trebuie să susțină gimnastica. Restul îl poate face pictorul-scenograf, costumierul, un croitor și un cizmar bun.

Pe lângă toate exercițiile despre care am vorbit, este important să ghiciți proporțiile corecte ale corpului.

...anul 19...

La ora de gimnastică de astăzi, Torțov a venit împreună cu un clovn celebru la Moscova.

După ce i-a urat bun-venit, Arkadi Nikolaevici a spus:

– Începând de astăzi, în programul lecțiilor noastre vom introduce și acrobația. Oricât de ciudat ar părea, ea îi este mai necesară artistului pentru uz interior decât pentru uz exterior... *pentru cele mai puternice momente de entuziasm sufletesc, pentru inspirația creatoare.*

Vă miră? *Am nevoie ca acrobația să vă dezvolte fermitatea.*

E o nenorocire dacă gimnastul stă pe gânduri și are îndoieli înaintea unui salt-mortal sau în fața unui număr extrem de dificil! Este o amenințare cu moartea. În asemenea momente, nu trebuie să te îndoiești și nici să stai pe gânduri, ci să acționezi, să fii hotărât și să te lași în mâinile destinului, să te arunci ca într-o apă înghețată! Fie ce-o fi!

Este absolut la fel de necesar ca artistul să procedeze în același mod când ajunge la cel mai puternic moment, la punctul culminant al rolului. În astfel de clipe, precum „Cerbul a fost rănit de săgeată” din *Hamlet* sau „Sânge, Iago, sânge!” din *Othello*, nu se poate să eziți, să te îndoiești, să stai pe gânduri, să te pregătești, să analizezi. Trebuie să acționezi, trebuie să iei